

Tek Sağlık Kavramı

Prof.Dr. Ender YARSAN

*Ankara Üniversitesi Veteriner Fakóltesi
Farmakoloji ve Toksikoloji Anabilim Dalı*

Uluslararası ölçekte Tek Sağlık Komisyonu, Tek Sağlık Platformu ve Tek Sağlık Girişimi Ekibi tarafından 2016 yılında resmi olarak başlatılan “Tek Sağlık Günü” tüm Dünyada 3 Kasım olarak kutlanmaktadır. Tek Sağlık, insanların, hayvanların ve ekosistemlerin sağlığını sürdürülebilir bir şekilde dengelemeyi ve iyileştirmeyi amaçlayan bütünleşik ve birleştirici bir yaklaşımdır. İnsanların, evcil ve yaban hayvanların, bitkilerin ve daha geniş çevrenin (ekosistemler dahil) sağlığının yakından bağlantılı ve birbirine bağımlı olduğunu kabul eder. Bu yaklaşım, toplumun farklı düzeylerindeki çok sayıda sektörü, disiplini ve topluluğu, refahı teşvik etmek ve sağlık ve ekosistemlere yönelik tehditlerle mücadele etmek için birlikte çalışmak üzere harekete geçirirken, aynı zamanda temiz su, enerji ve hava, güvenli ve besleyici gıdaya olan ortak ihtiyacı ele alır, iklim değişikliği konusunda harekete geçer ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunur. Son yıllarda zoonoz hastalıkların sık sık tekrar ediyor olması, bunların tüm dünyada hayvan sağlığını olduğu kadar insan sağlığını da etkilemesi, hem ulusal hem de uluslararası otoriteleri harekete geçirmiştir.

Çevresel faktörlerin insan sağlığını etkileyebileceğinin farkına varılması Yunanlı hekim Hipokrat’a kadar uzanır. Hipokrat ilk defa Halk Sağlığının temiz bir çevreye bağlı olduğu kavramını ortaya atmış ve geliştirmiştir. İnsan, hayvan ve çevre sağlığının birbirine bağlı olduğu fikri Fransız Devrimi sırasında tekrar gündeme getirilmiştir.

İnsanlarda tanımlanan yaklaşık 1415 enfeksiyon hastalığın %60'ı zoonotik kökenlidir; son 30 yıl içinde yeni ve yeniden önem kazanan enfeksiyonlarında %75'i zoonotik niteliktedir

Alman hekim ve patolojist Rudolf Virchow 19. yüzyılda “zoonoz” terimini kullanmış ve şu sözlerle konunun önemini ifade etmiştir: “Hayvan ve insan hekimliği arasında ayırıcı bir çizgi yoktur - olmamalıdır da. Amaç farklıdır fakat elde edilmiş tecrübe bütün hekimliğin temelini teşkil etmektedir”.

Modern tıbbın babası olarak bilinen Kanadalı Doktor Sir William Osler de Virchow ile birlikte çalışmıştır. Virchow’un otopsi tekniklerini ve bilimsel çalışmalarını kullanarak, daha sonra veteriner hekimlik öğrencilerinde patoloji öğretimine başlamıştır. Veteriner hekimlerle yakın çalışmalarda bulunmuş ve veteriner patoloji ile veteriner hekimlik alanına büyük ölçüde katkısı olmuştur.

“Tek Tıp” kavramı 1984’te “Veteriner epidemiyolojinin babası” olarak bilinen Calvin Schwabe tarafından ifade edilmiştir. Rudolf Virchow’un “Hayvan ve insan hekimliği arasında ayırıcı bir çizgi yoktur-olmamalıdır da” şeklinde nakledilmiş fikrini yenileyerek insan, hayvan ve çevre sağlığına daha bütünsel bir yaklaşımda bulunmuştur. Schwabe “Veteriner Hekimlik ve İnsan Sağlığı” isimli kitabında “Tek Tıp” kavramını tanıtmıştır.

“ Hayvan ve insan hekimliği arasında ayırıcı bir çizgi yoktur - olmamalıdır da. Amaç farklıdır fakat elde edilmiş tecrübe bütün hekimliğin temelini teşkil etmektedir “

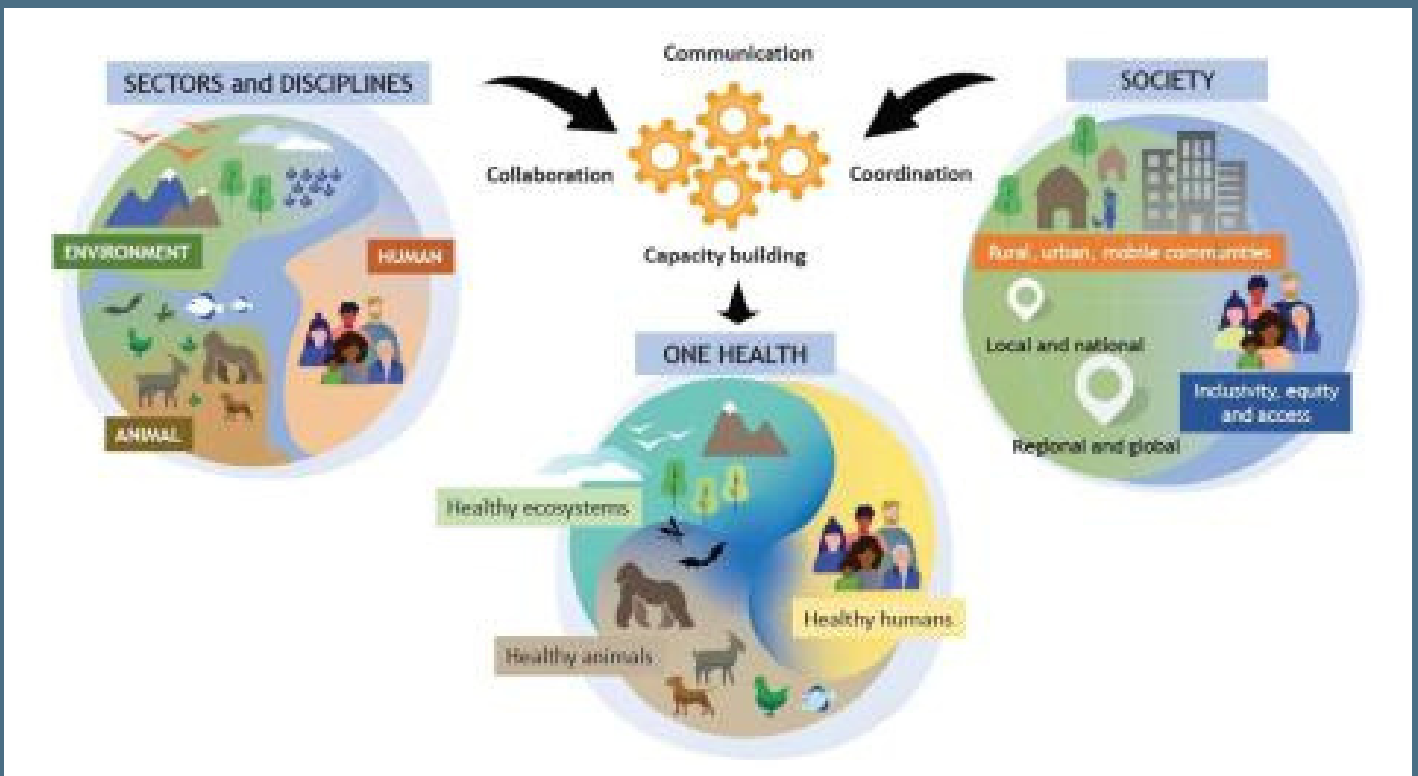
Tek sağlık kavramının ortaya çıkmasına neden olan yaklaşımlar řu başlıklarla ifade edilebilir;

- Nüfus artışı sonucu artan ihtiyaçlar,
- řehirleřmenin getirdięi sorunlar,
- Hayvansal kaynaklı gıdalara olan ihtiyaın giderek artması ve bunların getirdiği sorunlar,
- Uluslararası ulaşımın kolaylığı,
- Teknoloji ve endüstriyel geliřmenin getirdięi sonuçlar,
- İnsan ve hayvanlarda antimikrobiyal direncin artması ve yaygınlaşması,
- İklim deęiřiklikleri ve bunun getirdięi olumsuzluklar,
- Ekosistem ve yaban hayata olan insan müdahalesi gibi sorunlar.

DSÖ, FAO, WOAH ve UNEP gibi uluslararası sağlık kuruluşları küresel sağlık tehditlerini önleme, öngörme, tespit etme ve bunlara müdahale etme konusunda daha hazırlıklı olmak ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla Tek Sağlık'ı yaygınlaştırmak için birlikte çalışmaktadır. Bu noktada hazırladıkları ve tüm ülkelerin üstlenmesi gereken öncelikli eylem planları şunlardır:

- Uluslararası siyasi gündemde Tek Sağlık'a öncelik vermek, anlayışı artırmak ve geliştirilmiş sektörler arası sağlık yönetişiminin benimsenmesi ve teşvik edilmesi için savunuculuk yapmak;
- Ulusal Tek Sağlık politikalarını, stratejilerini ve planlarını güçlendirmek;
- Tek Sağlık planlarının uygulanmasını hızlandırmak;
- Sektörler arası Tek Sağlık iş gücü oluşturmak;
- Salgınların ve sağlık tehditlerinin kaynağında önlenmesini güçlendirmek ve sürdürmek;
- Tek Sağlık bilimsel bilgi ve kanıt yaratımını ve değişimini teşvik etmek ve güçlendirmek;
- Tek Sağlık stratejilerine ve planlarına yatırım ve finansmanı artırmak.

Zoonozlar ve Ortaya Çıkan Hastalıklar: Zoonozlar (omurgalı hayvanlardan insanlara doğal olarak bulaşan hastalıklar veya enfeksiyonlar), insan, hayvan ve çevre sağlığı arasındaki derin bağlantıların en belirgin olduğu sağlık risklerinden biridir. Zoonotik patojenleri hayvansal kaynaklarında kontrol altına almak, insanları korumanın en etkili ve ekonomik yoludur.

Gıda Güvenliği: Gıda, Tek Sağlık yaklaşımının anlamlı katkılar sağlayabileceği bir diğer önemli konudur. Gıda kalitesi insan sağlığının önemli bir bileşeni olmakla birlikte, gıda üretimi hayvan ve bitki sağlığı açısından son derece güvenilirdir. Dahası, birçok önemli zoonoz, gıda üretim zincirindeki hayvanlarla bir şekilde ilişkilidir. Gıda, zoonotik patojenler için önemli bir taşıyıcıdır ve hayvan sağlığı ile insan sağlığı arasında derin bir bağ oluşturur. Bu nedenle Tek Sağlık yaklaşımı, gıda güvenliğinin sağlanması açısından önemlidir.

Antimikrobiyal Direnç: Antimikrobiyal direnç (AMR), bakteri, virüs, mantar ve parazit gibi mikroorganizmaların, neden oldukları enfeksiyonları tedavi etmek için kullanılan ilaçları etkisiz hale getirecek şekilde değişmesiyle oluşur. 2019 yılında küresel olarak yaklaşık 1,27 milyon ölüm AMR'ye atfedildi ve 2050 yılına kadar AMR'nin yılda 10 milyon ölüme yol açacağı tahmin ediliyor. AMR büyük ölçüde insanlar, hayvanlar ve çevre arasındaki etkileşime bağlıdır, bu nedenle uygun yanıtlar geliştirmek için Tek Sağlık yaklaşımını benimsemek kritik öneme sahiptir.

Biyçeşitlilik ve Koruma: Tüm insan sağlığı, nihayetinde biyolojik çeşitlilik ve bunlardan elde edilen ürünler sayesinde mümkün olan ekosistem hizmetlerine bağlıdır. Nitekim, işleyen ekosistemler bize yiyecek ve tatlı su sağlar, iklim, sel ve hastalıkların düzenlenmesine yardımcı olur ve rekreasyonel faydalar sağlar. Bu nedenle, biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve insan sağlığı arasındaki karmaşık bağlantıları araştırmak, insan sağlığına yönelik riskleri kapsamlı bir şekilde ele almak için çok önemlidir.

İklim Değişikliği: Küresel ısınma, hava kalitesi, içme suyuna erişim, gıda güvenliği ve evlerimizin güvenliği gibi hayatımızın birçok hayati unsurunu etkileyerek insan sağlığı için giderek artan bir tehdit oluşturmaktadır. 2030-2050 yılları arasında iklim değişikliğinin yetersiz beslenme, sıtma, ishal ve sıcaklık stresi nedeniyle yılda yaklaşık 250.000 ek ölüme neden olması beklenmektedir. İklim değişikliğiyle bağlantılı olarak artan sıcaklıklar aynı zamanda hayvan göçlerini de artırmakta ve hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması için elverişli koşullar sunmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve adaptasyonu hem bizim neslimiz hem de gelecek nesiller için sağlık risklerini azaltmak için hayati önem taşımaktadır.

Tek Sağlık yaklaşımının benimsenmesi belli konularda fayda sağlayacaktır;

- Potansiyel ve ortaya çıkan zoonozları daha erken tespit etmek
- İnsan-hayvan-çevre sağlığı ve ulusal ekonomiler üzerindeki etkilerini azaltmak
- Gıda güvenliğini ve emniyetini iyileştirmek
- Biyolojik çeşitliliği ve dünya ekosistemlerini korumak.

Ulusal düzeyde Tek Sağlık kavramı kapsamında yapılabilecek uygulamalar ve yaklaşımlar ise şu şekilde ifade edilebilir;

İlgili Bakanlıklar arasında Tek Sağlık yaklaşımına uygun bir sistemin oluşturulması ve birlikteliğin sağlanması; Özellikle T.C. Sağlık Bakanlığı ile T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde güçlü bir "Veteriner Halk Sağlığı" biriminin oluşturulması; Zoonotik Hastalıklar Milli Komitesinin daha etkin hale getirilmesi Zoonotik hastalıklara ilişkin Epidemiyolojik çalışmaların artırılması ve entegre bir veri tabanı oluşturulması; Antimikrobiyal Direnç konusunda Ulusal nitelikte İzleme Sistemlerinin oluşturulması; Tıp ve Veteriner Fakülteleri ile Araştırma Enstitüleri arasında Tek Sağlık yaklaşımına ilişkin işbirliğinin artırılması; Enfeksiyon önleme ve kontrol tedbirlerinin politikaları, programları ve uygulanması etkin kılınması, kaliteli ilaçların uygun bir şekilde kullanılması ve satışı düzenlenmeli ve teşvik edilmesi, bilgilendirme çalışmalarının yapılması; Kongre, Sempozyum, Çalıştay gibi etkinliklerin Tek Sağlık anlayışına uygun bir şekilde yaygınlaştırılması.

Tek Sağlık yaklaşımının başarısını sağlamak için kolektif çabalarımızı artırmalıyız. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum, akademik kurumlar ve özel sektör ortakları, önleme, erken teşhis ve müdahale için güçlü sistemler oluşturmak üzere uyum içinde çalışmalıdır. Türler arası hastalıkları izleyen entegre gözetim sistemlerine yatırım yapılması, yeni ortaya çıkan zoonotik patojenleri tespit etmek için laboratuvar kapasitelerinin geliştirilmesi, insan, hayvan ve çevre sağlığı noktasında iş birliğinin teşvik edilmesi özellikle üzerinde durulması gereken yaklaşımlar olmalıdır.